

■ ■ ■ SÓTI PÁL ■

Sóti Pál (Óbecse, 1916. január 19. – Belgrád, 1993. április 22.) politikus. Nincstelen földmunkáscsaládban született, a négy elemi után kisbéresnek adták. 16 évesen egy óbecsei lakatosműhelybe került inasnak, a tanonciskola befejezése után Belgrádba ment munkát keresni. 1939-ben vették fel a Kommunista Pártba, a következő évben már maga is pártsejteket alapított, de csakhamar letartóztatták, és csak Jugoszlávia felbomlása után szabadult. 1942-ben a zimonyi pártbizottság titkára lett, de 1943-ban a Vajdaságba irányították illegális szervezőmunkára. A háború után ő volt az egyetlen magyar származású, akit a Nép Hőse Érdemrenddel tüntettek ki, és az egyik legbefolyásosabb vezető a 60-as évek közepéig. Attól kezdve mandátumainak lejártával fokozatosan kivonult az aktív politizálásból, csak a Föderáció Tanácsának maradt a tagja. Sorsát az pecsételte meg, hogy a hetvenes évek elején – Titóval szemben – a szerbiai reformkommunisták, az ún. „liberálisok” oldalára állt. Miután utolsó tisztségétől is megfosztották, és a pártból is kizárták, a közéleti szerepléstől elzárkózva élt. Bár a nemzetiségi politika nem állt se hatásköre, se érdeklődése középpontjában, a vajdasági magyarságot érintő kérdésekben döntő szava volt.

Az interjú 1987. december 17-én, 1988. január 11-én és április 4-én készült Belgrádban.

A mikor 1987 végén Belgrádban először felkerestem, elsősorban a kiközösítésével kapcsolatos körülmények érdekelték. Két vele kapcsolatba hozható ellenmondásra nem tudtam akkor, és teljes egészében még most sem megtalálni a választ. Az egyik a személyiségére, a másik a vajdasági magyar közösségnek a leváltása előtti és utáni állapotára vonatkozik.

Kezdjük az elsővel. Sóti Pál életének első szakasza a kommunista mozgalomra jellemző útja. Óbecse szélén született nincstelen földmunkáscsaládban. A szülők nem is foglalkoztak azzal, hogy gyerekük hogyan tudna a társadalmi ranglétrán egy fokkal feljebb lépni. Kisbéresnek adták egy tanyára, és saját belső késztetése vezette arra, hogy Óbecsére, a kisvárosba menjen, és mesterséget tanuljon. Ez volt az első lépés a „modernizáció” útján. A második pedig az, hogy Belgrádban keresett munkát, a nagyvárosban, és ott került kapcsolatba a munkásmozgalommal. Saját előrehaladása tehát egybeesett a mozgalmi kötődéssel, úgy is mondhatnánk, az egyéni és a társadalmi modernizáció pályája egybeesett. Az illegális szervezkedésben elért eredményei is erősítették benne ennek a kötődésnek a helyességét.

Viszont meg is állt ezen a szinten. Számos kortársa nyilatkozott róla úgy, hogy rendkívül egyszerű felfogású ember volt, és bár az országos politikai csúcs környékén mozgott, lényegében mindvégig az is maradt. Ennek ő is tudatában volt, amikor a 60-as években komolyan vette a párt fiatalításának jelszavát, és ahogy a háború után tömegével ráruházott megbízatásai lejártak, nem vállalt újabbakat, végül már csak a Föderáció Tanácsának, a „vének tanácsának” maradt a tagja.

Érthetetlen volt számomra, miből eredt az az erős kötődés az ún. „szerb liberálisokhoz”, amely végül a meghurcolásához és kiközösítéséhez vezetett. A kérdés megvilágításához egy kis kitérőt kell tenni a 60-as évek szerbiai politikai viszonyainak területére.

A szerbiai politikai vezetésen belül mindig volt egy erőteljes irányvonal, amelynek hívei sérelmezték, hogy a szövetségi állam berendezése, és azon belül a Szerb Köztársaság helyzete hátrányosan érinti a szerb nemzeti érdekek érvényesítését. Egyrészt arra hivatkoztak, hogy miközben a többi köztársaság többé-kevésbé egy-egy délszláv nemzet állama, addig a szerbek jelentős hányada Szerbián kívül, Bosznia és Hercegovinában meg Horvátországban él. Emellett Szerbia két tartománya viszonylag önálló volt, miközben a Szerbián kívül élő szerbeket nem illette meg a te-

rületi autonómia joga. A célszerű megoldás tekintetében azonban eltértek a vélemények. A jugoszláv integralista stratégia hívei úgy vélték, hogy az új, „jugoszláv” nemzetbe való transzformálódás az út, ez hozza meg az ország egészét tekintve legnagyobb lélekszámú szerbségnek az érvényesülést. A felfogás szellemi megjelenítése a szerb Dobrica Ćosićnak a szlovén Dušan Pirjevecce⁷⁸ folytatott vitájában kristályosodott ki. A kulcskérdés persze nem a kultúra, hanem a gazdaság, a javak elosztása és újraelosztása volt. A belügyi-katonai vonal ebben másodlagos szerepet játszott, és azzal már a 60-as évek közepén megtörtént a leszámolás. Maradt viszont a gazdasági és a politikai terep. Gazdasági téren az öngazdátás kardelji modelljének bevezetése, tehát annak az elvnek a meghirdetése, hogy „a munkásosztály döntsön a társadalmi újratermelés egészéről”, valójában nemzeti szempontból annyit jelentett, hogy az akkumuláció teljes egészében helyben maradt, illetve hogy a föderáció szintjén történő újraelosztás mértékéről és módjáról is a köztársasági tényezők döntenek. Politikai téren pedig a hatalmat kézben tartó pártelit föderalizálása is megtörtént.

A centrifugális törekvések erősödése közepette jelentkezett Szerbiában az a fiatal politikai vezetés, amely úgy látta, hogy a szerb nemzeti érdekek érvényesítése az adott körülmények közepette elsősorban Szerbia modernizálásának folyamatától függ. Ellenfelüknek pedig nem a horvát vagy a szlovén vezetőséget tekintették, még csak nem is a tartományokat, hanem a párt- és államvezetésen belüli antimodernizációs kurzust.

Ezzel a modernizációs szerbiai vezetéssel találta meg a közös hangot az akkori vajdasági vezetés, és ennek akart véget vetni Tito, amikor a szerbiai vezetőség lefejezésével egy időben a Vajdaságban is tisztogatást rendezett. Egy értekezletre hívta össze Szerbia, Belgrád és a két tartomány legfelsőbb vezetőit, valamint a Föderáció Tanácsának szerbiai tagjait. Ez előtt néhány nappal Újvidéken a meghívott tartományi vezetők egyeztető megbeszélést tartottak. Sóti főbenjáró bűne az volt, hogy ezen az újvidéki értekezleten megjegyezte, nem érti, miért Tito mond bevezetőt, és miért nem valamelyik szerbiai vezető, amikor a Szerbián belüli helyzetről van szó? Ma sem tudni pontosan, mit mondott Sóti a

⁷⁸ Dobrica Ćosić: A korszerű korszerűtlen nacionalizmusról. *Híd*, 1962. 1. és 2. sz.; Dušan Pirjevec: Szlovénység, jugoszlávság és szocializmus. *Híd*, 1962. 3. sz.

belgrádi értekezleten,⁷⁹ de lényegében a liberálisok mellett állt ki. Az ülés után Tito megjegyezte: „Csalódtam Sótiban.”⁸⁰

Beindult a gépezet. A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottságának 1973. június 15-én megtartott 56. ülésén egymást túllícitálva ítélték el a felszólalók a „csoportosulási-frakciózási tevékenységgel” megvádoltakat, köztük Sóti Pált. A magyarok se maradtak le. Jontovics Rudolf vezérőrnagy, a katonai körzet parancsnoka éppen a Sótival 1938 óta tartó barátságra hivatkozva követelt vele szemben szigorúbb elbánást, Petkovics Kálmán pedig, aki alig néhány hónappal korábban jelentette meg a Sóti Pált dicsőítő tárcasorozatát,⁸¹ most azt vetette a szemére, hogy „a hallgatásával is politizál”.⁸²

Az elfogadott határozat kötelezte „a VKSZ azon alapszervezeteit (tagozatait), amelyekhez Mirko Čanadanović, Vukašin Kešelj, Miloš Radojčin és Sóti Pál elvtárs pártvonalon kapcsolódik, hogy a VKSZ TB értékeléseiből és javaslataiból kiindulva vizsgálják meg politikai felelősségüket, és hozzák meg a szükséges határozatokat”. Ennek nyomán a Forum kiadóház pártszervezete 1973 októberében egyhangúlag Sóti Pál kizárása mellett döntött.

Ezzel párhuzamosan a VDNSZSZ Tartományi Értekezletének Káderpolitikai Egyeztetőbizottsága a JSZSZK Elnökségéhez intézett leiratában kezdeményezte Sóti Pál visszahívását a Föderáció Tanácsából. Az államelnökség javaslatára a Jugoszláv Képviselőház 1973. december 6-án váltotta le Sótit utolsó politikai funkciójáról.

Sóti ezekről az eseményekről másfél évtizedig nem beszélt. Az első interjú, ami meg is jelent, 1989-ben készült vele, vagyis egy évvel később, mint ahogy én a nála tett belgrádi látogatásaimat abbahagytam. Akkor sajnos nem fejeztem be a munkát, mert egyrészt már a VMDK megalakításával voltunk elfoglalva, másrészt az Olajos-interjú megjelentetésének visszautasítása körüli hercehurca után nem is lett volna hol közzétennem.

⁷⁹ 1972. október 9-től 12-ig tartott.

⁸⁰ Zoran Nikodijević: Sóti Pál távozása (4). *Magyar Szó*, 1989. február 26. 20.

⁸¹ Petkovics Kálmán: Dokumentumriport Sóti Pál néphős életútjáról. *7 Nap*, 1971. december 24. – 1972. április 7.

⁸² Zoran Nikodijević: Obračun autonomaša sa Palom Šotijem (7). *Dnevnik*, 1989. június 7. 20.

Tehát térjünk vissza a kérdéshez: hogyan került Sóti, az őskommunista mintakép, a pártvonal kíméletlen végrehajtója a szerbiai modernizációs politikai vonal oldalára? Mint mondtuk, már közvetlenül a pártba való felvétele után nagyon jó szervezőnek bizonyult, egymás után hozta létre az új pártsejteket. Az általa alapított egyik első pártsejtbe ő vette fel 1940-ben Marko Nikezićet, a liberalizmus első számú „vétkesét”, aki akkor a szerbiai pártszervezet vezetője volt. 1942-ben – a zimonyi pártbizottság titkáráként – ugyancsak Sóti vette fel Mirko Tepavacot, a vajdasági pártszervezet későbbi vezetőjét, aki szintén Tito 1973. évi tisztogatásának áldozata lett. Szoros barátság fűzte őket egybe egy életen át. Igaz, amit Kalapis Zoltán ír róla: „Áldása nélkül egy magyar tisztségviselő sem kerülhetett pozícióba a politikában, a társadalmi szervezetekben, az állami szervekben, az üzemekben, a művelődési intézményekben és a sajtóban. Voltak kedvencei [...] olykor kiválasztottjaival bogrács és pohár mellett közös baráti eszmecserét is folytatott, ahol aztán néha eldőlt némelyik párttitkár sorsa, vagy az, hogy a szerkesztőségbe irányított politikusok közül ki kerül szerkesztői székbe.” Túloz azonban, amikor azt állítja, hogy Sóti „élet-halál ura”, „egy nemzetiség sorsának meghatározója” volt. A szocializmus fennállásának egész időszakában egyetlen olyan magyar politikus se volt Jugoszláviában, aki maga kreálta, és ne végrehajtotta volna a politikát. Sóti bukása erre elég szemléletes példa. Ebbe természetesen beletartozik a kisebbségpolitika is, viszont abban igaza van Kalapisnak, hogy Sóti nem volt „magyar gondolkozású”. A magyarságát, és azt hiszem, jórészt az egész kisebbségi létet is, az egyéni és a társadalmi előrehaladás (ma úgy mondanánk: modernizáció) korlátjának tekintette, ahogy azt személyes életében is megtapasztalta. Neki a magyarság a Óbecse széli nyomort jelentette, utána a hadakozást a magyar „pribékekkel”, majd a Magyarországról érkező sztálinista-rákosista propagandát, amitől a vajdasági magyarokat meg kell óvni, fel kell szabadítani a saját érdekükben. Az érvényesülést a szerb közösség hozta meg neki, és valahogy úgy képzelhette, ha ez időbe telik is, ha nem is mindenki ismerte fel a helyes utat olyan gyorsan, mint ő, de a többi vajdasági magyar számára is erre vezet az út.

Érdekes módon mutatkozik ez meg Sóti családi történetében. A kötetben közölt interjúk alanyai közül egyedül az ő esetében folytatta a gyereke a politikai közszereplést. Lánya, Vera Šoti, miután apja meghurcolása után őt is elmarták Újvidékről, előbb a belgrádi

Privredni pregled jó nevű gazdasági folyóirat kommentátora, a miloševići időkben a *Nezavisni* című újvidéki lap szerkesztője, majd a *Dnevnik* Lapkiadó igazgatója lett. A történelem fintora, hogy ő hozta vissza a Vajdaságba a németeket, mint a privatizált kiadóház résztulajdonosait, miután apja, a nép hőse elűzte őket.

Lássuk most a második kérdést röviden! Hogyan lehetséges, hogy azoknak a csoportoknak a tagjai, akiktől a modernizációs követelések eredtek, amikor hatalomra, pozícióba kerültek, nem tudták a vajdasági magyar szellemi életet nyitottabbá tenni, modernizálni? Nyilván úgy, hogy a kisebbségi elitnek erre már nem volt befolyása, mint ahogy magának az elitnek a kialakítására sem. Minden vidéki élet csak lelki élet, mondja Kosztolányi, és ezek az emberek csak addig tudtak saját erejükből szuverén módon értéket teremteni, amíg ebben a vidéki életben lelki életet éltek. De törekvéseiket, képességeiket már nem tudták a társadalmi szerkezet olyan vetületeibe transzponálni, mint amilyen a politika vagy a gazdaság. Ezért nevezzük ezeknek a kisebbségi közösségeknek a szerkezetét torznak vagy csonkának, és ezért mondjuk, hogy a vajdasági magyarság körében voltak értelmiségiek, de nem volt értelmisége.

Hiába voltak tehát a Sóti-korszak legbefolyásosabb vajdasági magyar politikusai többségükben munkásmozgalmi aktivisták, a Major-korszaké pedig többé-kevésbé értelmiségiek, ez a vajdasági magyar közösség szerkezetében nem hozott, nem hozhatott lényeges változásokat, végképp nem demográfiai vonatkozásban. De erről bővebben kötetünk utószavában beszélünk.

Ki tudja, miért, a Horthy-pribékek nagy szaktudása miatt-e, vagy pedig a mi szervezeteink szervezetlensége miatt, a fasisztáknak sikerült nemcsak megtizedelni, hanem néhány helyen teljesen meg is semmisíteni a pártszervezetet és a haladó szellemű mozgalmat is. És idővel – ez nagyon érdekes – elég mély gyökeret is eresztettek a nyilasok. Például azt mondják, köztudomású, hogy Magyarországon, beleértve Bácskát is, annak idején a nyilasok legerősebb szervezete Zentán volt. Zentán, ahol az egész pártszervezetet fölakasztották, börtönbe vetették, és lehetetlenné vált a haladó szellem legkisebb lángja is.

1948-ig a magyar rádió folytatta azt a propagandát, amelyet a két háború között is kifejtett. Ezért nekünk nagyon nehéz volt gyökeret verni a

magyarság között, és megnyerni a bizalmukat. Mindennapi volt az a vélemény, hogy jaj, csak a politikától minél távolabb. Mindent akartak sokan csinálni, de a pártba beiratkozni, „ni blizu”, ahogy a szerb mondja.

Egész biztosan az is normális, hogy a főlzabraduláskor mi is csináltunk egy s más félrelépést. Például Adorjánon, aztán butaságokat csináltunk Bogojevón is, aztán Novi Sadon, le is lettek váltva egyes annak idején közreműködő OZNA-vezetők. De nemcsak ez, hanem a legmélyebben a nehézségeinkre a pesti rádió propagandája hatott, a Kisgazdapárt volt annak idején a legerősebb, és oda lukadtunk ki, hogy amikor az agrárreformot kezdtük keresztülvinni, egy egész sereg nehézség előtt álltunk. A magyar földnélküli, akinek örökös vágya és álma volt, hogy egy-két hold földhöz jusson, nem akart jelentkezni agrárérdekeltnak. A régi jugó agrártörvény szerint senki, aki nem szláv nemzetiségű, nem kaphatott agrár földet, habár kevesen kaptak a szlávok közül is, mert elsvindlizték az agrárreformot, de a főlzabradulás után az agrártörvény szerint mindenki egyenjogú volt, kivéve azokat, akik közreműködtek.

Voltak olyan javaslatok, hogy a magyaroknak nem kell földet adni. Például Sreten Vukosavljević, a kolonizáció kérdéseivel megbízott miniszter is ezt a véleményt képviselte.

Várjál csak! Az agrárreform törvénye szerint egyformák voltunk. No most ez, amit kérdezel, ez benne van a kérdésekben is, amit leírtál. Közvetlenül a felszabradulás előtt és a felszabradulás első napjaiban és első időszakában a központi vezetőség, főleg a központi pártvezetőség nem volt kimerítően értesítve arról, hogy hogy is néz ki a helyzet itt Vajdaságban. Volt arról is szó, és olyan utasítást is kaptunk, hogy a magyarságnak is hasonló sorsa kell hogy legyen, mint a németeknek volt. De ez elég rövid ideig tartott. Úgyhogy amikor az agrárreformtörvényt meghozták, akkor már ez régmúlt volt, mert úgy volt, hogy nem biztos, mi lesz a magyarság sorsa, azok, akik elmentek a frontra, a Petőfi brigád idejében, azok részt vettek a háborúban, de a többiek, nem úgy, mint a szerbek, hogy besoroztuk az akkor már rendes hadseregbe, hanem kényszermunkára lettek besorozva a bizonyos korúak.

No most ez rövid ideig tartott, valószínűleg még a katonai közigazgatás beszüntetése előtt a magyarság már a fentről jövő utasítások szerint a maga helyére lett téve. A helye pedig az egyenjogúság a többi nemzeti kisebbséggel és a többséggel is.

No, most ez amit mondasz, ez valószínűleg annak idején, 1945-ben lett kimondva.

Lassan az aktivitásunk alapján is – meg szerintem nagyon hozzájárult ez az agrárreformtörvény is – látták, hogy nem pusztá beszéd az, hogy egyenjogúak vagyunk, akkor lassan a pártvezetőségünk, a vajdasági és a Népfront, meg nem tudom minek a hatása a magyar tömegeknél is mind jobban észrevehető volt. Megindult a *Magyar Szó* is, ahogy kérded, 1944-ben, és lassacskán mind több és több olvasója volt, és kezdődött a forrongás odaát Magyarországon is, úgyhogy a kisgazdák mind kevesebb befolyással voltak, illetve a pesti rádió mind kevesebb befolyással volt a Vajdaságban élő magyar parasztságra. Ez nehezen fejlődött, a magyarság mind szorosabb kapcsolata a Népfronttal és a párttal, de egyre nagyobb hatása volt a pártnak majd minden faluban. Még a 45-ös és a 46-os esztendőkből minden faluban pártsejteket szerveztünk és pártaktivistákat szereztünk.

Akkor jött a magyaroknál a fordulat, és akkor mindjárt könnyebb volt a mi működésünk, és érdekes az, hogy aztán jött a Kominform. Azért mondom, hogy érdekes, mert a magyarság soraiból nagyon kevés aktivistát tudtak beszervezni a Kominformba. Persze egy egész sereg nehézséggel küzdöttünk a felszabadulástól errefelé, köteles fölvasárlás, akkor elég sok melléfogással és erőszakkal szervezett földműves-szövetkezetek, de érdekes, hogy a következő választásokon, emlékszem arra az elemzésre, azok mikor voltak 49-ben, 50-ben, akkor már egész más volt a helyzet, a magyarságnak az a része, amely 45-ben vagy nem szavazott, vagy ellenünk szavazott, az a legnagyobb részben most már az új jugoszláv politikához csatlakozott.

Ezt annak köszönhetjük, hogy a pártszervezet óriási erőfeszítéseket tett, hogy gyökeret verjen a magyar tömegek között. Aztán megszűnt a pesti akció, amely elég eredményes volt. És mind kézzelfoghatóbb volt, hogy nem máról holnapra teremtődött meg ez az új Jugoszlávia, hanem hogy egy tartós jövő előtt állunk, úgyhogy akkor a magyarság is mind tömegesebben, abból kiindulva, hogy az a szülőföld, ahol születtem, és az a haza, ahol születtem, így helyezkedett.

Meg aztán biztos félt is a magyar parasztság a kolhozoktól meg a „közös kondértól”, és tetszett neki Tito tartása.

Épp úgy félték a magyarok is a kolhozoktól, mint a szerbek, itt különbség nem volt, sőt például emlékszem Moravicán, Topolyán, Moholon meg nem tudom hol, a magyar nincstelenek, akik agrárföldjüket mindjárt a kolhozba vitték, amikor ki is léphettek már a szövetkezetből, megmaradtak a szövetkezetek, a topolyai Dózsa, a moravicai, csantavéri stb. minden erőszak nélkül.

Magának akkor persze nem ez volt a fő dolga, mert más dolgokat kellett intézni, de emlékszik-e rá, milyen körülmények között alakult a Vajdaságban közvetlenül a háború után az iskolarendszer? A háború előtt szinte semmi nem volt, a középiskolák közül egyetlen magyar gimnázium Szabadkán, a háború után pedig egyszerre fölfejlődött az iskolarendszer olyan szintre, hogy körülbelül a maival arányos. Nem emlékszik ezekre a folyamatokra?

A katonai közigazgatás beszüntetése után az egész politikát a tartományi szervezetek irányították, a hatósági, a pártszervezet, a Népfront, a szakszervezetek, a Savez zemljoradničkih zadruga.⁸³ Az elgondolás és a közreműködés is azon az alapon ment, hogy egyenjogúak vagyunk, és külön figyelmet és érzékenységet épített fel az összes szervezetünk a kisebbség iránt. Például állandó nyomást éreztünk mi magyar aktivisták elsősorban, hogy miért nem tömegesítjük a kisebbség soraiból a pártszervezetet. Ez mindennapi feladat volt. Ilyenképpen fejlődhetett – én ugyan ezzel nem foglalkoztam – az iskolahálózat, így született meg a Hungarológiai Intézet, azután tudom, hogy milyen erőfeszítéseket kellett gyakorolni, hogy magyar tanítókat szerezzünk gyors kurzusokon, mert egy részük meglógott, más részéről meg nem tudom, mi történt vele.

Meg nem is volt sok a háború előtt, mert iskola se volt sok.

Iskola se volt annyi, mint a háború után, habár volt a régi jugóban magyar iskola. Tudom, hogy óriási erőfeszítéseket tett a hatóság, a párt.

Mondta, hogy amikor elment Zomborba, akkor hallott először a Petőfi brigádról. Elmondaná, hogy mit tudott a háború vége felé arról, hogy a magyarokat miként akarják bekapcsolni a katonai alakulatokba?

A múltkor, azt hiszem, már mondtad, és tény, hogy a Petőfi brigád Szlavóniában alakult.

A zászlóalj 1943-ban, a brigád pedig 1944. december végén.

December-e? Alighanem hamarább. No most a mindennapi értesülésekből, amelyekhez hozzájutottunk, nem tudom, *Naša borba* meg *Istina* meg istennyila, ami megjelent nálunk, abból értesültem én is, mint a többiek, hogy

⁸³ Földműves-szövetkezetek Szövetsége.

létesült ez a zászlóalj. Mondtam már a múltkor, hogy meglepett a dolog, amikor egyszer csak megjelent egy nagy csoport ember Zomborban, ahol éppen ott tartózkodtam egy jó pár napig a hatósági szerv megszervezése miatt, és a katonáknál is voltam. A Veselinov titkárunk azt mondta, eredj, ismerkedj meg a katonákkal, mert ott székel a XVI. divízió meg még egyes részlegek. Egyszer csak hallom, hogy egy csoport érkezett Topolyáról, és ezt a csoportot bekapcsoljuk majd a Petófi zászlóaljba, és brigád lesz belőle.

A fősorakozott csoport tagjaihoz azt hiszem, szinte biztos vagyok benne, hogy a Nađ Kosta mint a XII. korpusz vagy már harmadik hadsereg parancsnoka fordult, és utána, ha jól emlékszem, ott volt már a zászlóalj parancsnoka, és mint újonnan kinevezett brigádaparancsnok ő is beszédet tartott, a zombori nem tudom melyik téren.

Nekem fogalmam se volt arról, hogy jönnek majd Topolyáról, mert semmifajta szervezetünk nem volt még. Ez nem decemberben lehetett, hanem, azt hiszem, még októberben, vagy legkésőbb novemberben. A bácskai és baranyai pártvezetőségnek Joó Lajos dolgozott Szabadka, Zenta és Topolya környékén, illetve kezdett dolgozni, azt hiszem 1944 kora tavaszán vezette el Tikvicki Geza Szabadkára, és egy pár összeköttetése volt Gezának, amelyet átadott Joó Lajosnak. Joó Lajos elkezdett működni mindjárt odajövetelekor, és talált is valami kapcsolatot, ahogy arról beszámolt az áprilisi első összejövetelünkön, amelyen én voltam kinevezve titkárnak, és mesélt arról, hogy egy-két aktivistát, kezdeményezőt talált Zentán, Adán, talán Topolyán és Szabadkán is. Baj ott keletkezett, hogy már a következő vagy a harmadik összejövetelünkre, amikor kellett hogy jöjjön, épp a normandiai partraszállás napján, a házigazda, akinél meg akartuk tartani az összejövetelt, valamiképpen a rendőrség kezébe került és elárulta, hogy meg van beszélve a találkozója egy illegális emberrel, aki jön Szabadkáról egy összejövetelre. Mi megtudtuk, hogy lebukott, viszont a Joó Lajost nem tudtuk értesíteni, úgyhogy amikor Joó Lajos kiszállt a becsei vasútállomáson, a házigazda a rendőrség kezére adta. Ezért júniustól októberig semmilyen összeköttetésünk nem volt a Szabadkai körzettel.

Fogalmam sincs, hogy toborzódott össze ez a körülbelül 300 főnyi, főleg topolyai, moravicai és csantavéri csoport. Valószínű, hogy nem véletlenül, hanem szervezkedtek minden összeköttetés nélkül, mert összeköttetésük a felsőbb pártszervezettel nem volt. Emlékszem rá, hogy a csoport jobb szárnyának élén egy magas, szikár, kubikos kinézésű ember állt, akiről utólag megtudtam, hogy a Lórik Pista, régi, háború előtti kommunista, és mitrovicai fogságot töltött egyén. Most valószínűleg ő is, meg nem tudom, visszajött-e már akkor a Brindza, meg kik voltak még

elítélve a magyar hadbíróóság részéről, de némelyik egy évre, némelyik két évre, lehet hogy már visszatértek, emlékszem arra, hogy három testvér is volt, Sinkovics vezetéknevűek, azt hiszem.

Ezek voltak valószínűleg a szervezői, azt hiszem, itt volt a későbbi párttitkár is, a Málík Jóska, meg azt hiszem a Zsáki Jóska is ott volt, vagy ha nem is volt abban a csoportban, de ott volt az első aktivisták között.

Ez az egész, amit tudok erről a dolgról.

Mindjárt, ahogy bekapcsolódtak ebbe a brigádba, fölfegyverkeztek, és rövidesen el is indultak a batinai harctérre. Jontovics Rudi volt a brigád komisszárja, csak azt hiszem, hogy ő később lett kinevezve, nem tudom, mikor. Jontovicsot valahonnan küldték, mert ő még 1941-ben lépett a partizánegységekbe, és részt vett az összes harcban, azt hiszem az V. offenzívában is. Nem tudom, abban a csoportban volt-e, nem tudom, mi volt a vezetékneve, Varga-e, az apjával meg egy két bátyjával, spanyol harcos volt. Nem tudom, Topolyán élt-e, vagy pedig valahonnan oda lett sorozva mint jugoszláv partizán. Azt hiszem, hogy a Petőfi brigádról van valami krónika...

Persze, Bakinak a feljegyzéseit Vébel rendezte sajtó alá, és könyv alakban meg is jelent.

Baki, a Baki is valamilyen szerepet töltött be.

Politikai biztos volt.

Persze, alighanem Szlavóniában lett a zászlóalj tagja, mert ő Slavonski Brodban dolgozott. Én erről sokkal kevesebbet tudok, mint a megboldogult Baki meg a Jontovics... Nem tudom, az öreg Lórik él-e még, valószínűleg. Tudom, hogy Málík Jóska meghalt, a Zsáki szintén meghalt már régen, a Brindza valószínűleg még él. Hogy tagja volt-e a Petőfi brigádnak, abban nem vagyok biztos.

Hogy nézett ki ez a leendő katonaság, amikor ott felsorakozott?

Hogy nézett ki? Tudod, egyik-másik mezítláb volt, nagyon gyéren voltak felöltözködve, mert ez mind a nincstelen napszámos rétegből eredt. Már akkor volt valamennyi fölszerelése a jugoszláv néphadseregnek, valószínűleg kaptak egyenruhát és bakancsokat, meg fegyvert persze. De azon a téren csak a szívük volt, a kinézésük elég gyér volt.

Akkor maga a tartományi pártbizottság titkára volt?

Nem. Én április elsején mentem át Szerémségből, a bácskai és bánáti szervezet titkárává lettem kinevezve a Petrović Nikola helyett, mert őt kinevezték az AVNOJ II. ülésén a Nacionalni komitet, minisztertanács-féle tagjává. A CK-ból inszisztáltak már 1944 elején, hogy minél hamarabb küldjük a Petrović Nikolát a Vrhovni štabba meg az AVNOJ-ba. Nem bírt előbb menni, mert elég laza összeköttetése volt állandóan Bácskának Szerémséggel, úgyhogy március vége felé érkezett Szerémségbe, és mi a tartományi pártvezetőségben, amelynek tagja voltam, tudtuk, hogy jön már, úton van a tartományi pártvezetőség székhelye felé, engem meg mindjárt kineveztek Bácska és Baranya titkárának, mert Baranya is Vajdaság területét képezte. Kineveztek titkárnak és útnak indítottak Bácskába. Petrović Nikolával nem is találkoztam, április elseje és másodika közötti éjjel mentünk át Bácskába.

Tehát ez az, amit kérdeztél, Bácska és Baranya Oblasni komitet.

Ebből a funkciójából eredően volt valamilyen dolga a Petőfi brigád megszervezésével?

Semmi. Említettem már, hogy semmi összeköttetésünk nem volt egyetlen magyar faluval se. Semmi összeköttetésünk. A Joó Lajos, kora tavasztól június 8-ig, amikor lebukott, kezdett valamit szervezkedni, hogy miről számolt volna be azon az összejöveten, amely június közepén volt, arról nem tudunk semmit, mert nyoma veszett. Értesültünk arról, hogy a topolyai lágerban volt egy ideig, hogy mért nem szökött meg onnan, fogalmunk sincs. Azt mondják, több mint valószínű, hogy egész Dachauig, vagy Bécs előtt volt egy láger, valószínűleg odáig jutott, és ott elveszett, úgyhogy soha nem tudtuk meg, mi van vele, és persze nem értesültünk arról, hogy teremtett-e valamilyen összeköttetést már akkor, júniusig Topolyával is. Tudtuk azt az előző jelentéséből, hogy Szabadkán a Gezától kapott összeköttetéseket kiszélesítette és valamilyen összeköttetésbe került talán Zentával, vagy csak Adával. A Tubić Milutin egész biztosan összeköttetésben volt vele, ez a Tubić Milutin valami szimpatizáns volt, vagy lehet, hogy párttag is volt, nem tudom, de tény, hogy Joó Lajosnál találtak címeket, amelyek alapján le lettek egyesek tartóztatva, többek között Tubić is.

1944 őszén a pártszervezetben szó volt már arról, hogy mi lesz a magyarok sorsa, mi lesz a helyzetük az országban? A párt fog-

lalkozott ezzel a kérdéssel? Akkor még nem volt eldöntve, hogy kitelepítik-e őket, mint a németeket, vagy sem.

Tudod, hogy lehetett ez? Az ügyeket a legfelsőbb helyen rendezték, nagyon szűk körben. Hogy a Veselinov mint a tartományi vezetőség titkára volt-e valamiről értesülve, vagy nem, illetve részt vett-e egyes határozatok meghozatalában, arról én semmit sem tudok, és senki se tud erről. Erről csak utólag értesültünk, de csak nem hivatalosan, hogy volt szó erről a legszűkebb vezető csúcspan, Tito körül, hogy mit is csináljunk majd a magyarokkal. Már 1943 szeptemberétől volt egy határozata a Vrhovni štabnak, hogy az összes felszabadított területen az ekkori és ekkori korosztályokat be kell, hogy sorozzuk a hadseregünkbe. Tehát amikor felszabadult már teljesen – nem csak ideiglenesen – Bánát és Bácska, ennek a rendeletnek az alapján ezek a korosztályok be lettek sorozva a vajdasági brigádokba, a X.-be, XI.-be, XII.-be. De a magyarok nem lettek besorozva, hanem volt valami ideiglenes rendelet vagy parancs, hogy kényszermunkatáborokba szervezzük őket, és a bombázási károk rendezésén dolgozzanak. Hogy ezt hol határozták el, fogalmam sincs, és mivel nem él már a Veselinov sem, a Jovanović sem, akik vezető szerepet játszottak a vajdasági pártszervezetben, valószínűleg erről senki nem nagyon tud semmit.

Feltételezhető, hogy ez a vajdasági vezetőség határozata volt?

Semmiképpen se, azért, mert habár nem volt semmi összeköttetésünk a magyar tömegekkel, de a vajdasági pártvezetőségünk nem úgy nézett a magyar kisebbségre, mint a német kisebbségre. Ezt egész biztosan tudom, Veselinov, Jovanović stb., akik között én is ott voltam.

Tehát gondolja, hogy a vajdasági pártvezetőség toleránsabb volt a magyarsággal szemben?

Nem hogy toleránsabb, hanem ez a jugoszláviai csúcs nagyon messze volt Vajdaságtól egész 1944 őszéig, amíg nem jött Tito Versecré, úgyhogy fogalmuk se volt arról, hogy milyen is az itteni helyzet. Egyes jelentések, amelyek érkeztek a tartományi pártvezetőségtől, a magyarság álláspontjáról nem mesélhettek sokat, mert nem volt semmi összeköttetésünk, de egész biztos, hogy nem úgy kezeltük a magyar népet a Vajdaságban, Bácskában, Bánátban, mint ahogy a legmagasabb szinten gondolkoztak, de hogy hogy gondolkoztak, erről közvetlen fogalmam nincs, hanem

csak mendemonda. Él még Nikola Petrović, aki szövetségi miniszter volt 1943-tól egész 1948-ig, amikor a Kominformmal kapcsolatban nem lett ugyan letartóztatva, de kizárták a pártból és a CK-ból. Lehet, hogy ő tudna egyet-mást mesélni, mert ő ott volt Titóval Vis szigetén is, és ott volt Versecen is. Én vele nem nagyon tárgyaltam erről, habár volt vele több összejövetelem, amikor már én is lebuktam. Ő nagyon normálisan tartja magát, jól nevelt polgár, de nem vitattuk külön ezt a dolgot. Most lehet, hogy majd idővel esetleg őt fölkereshetnéd, valószínűleg az én közvetítésemmel – azt hiszem – fogadna, mert ő éppen történész.

1944-ben a felszabadulásig magának mi volt a feladata, a munkája?

A pártvezetőségnek az volt az első feladata, hogy szervezze a népfelszabadító harcot. Ezen azt értjük, hogy tessék beszervezkedni, ugyanúgy, mint máshol, tehát a falvakban és üzemekben pártaktivistákat, pártsejteket, pártvezetőségeket szervezünk, amelyeken keresztül továbbfejleszted a harcot, és párhuzamosan az összes többi szervezetet is, az akkor már együttműködő hatósági szerveket, az ország más részeiben már létező szervezeteket szervezni, népfelszabadító bizottságot, azután a Népfront szervezetét és az ifjúság szervezetét. Ezt úgy csináltuk, hogy felosztottuk a terepet, öten voltunk, Joó Lajost Szabadkára küldtük, a Jojkícot próbáltuk Zomborba küldeni, mert már 1943 őszén vagy 1944 tavaszán volt ott, és talált is valami összeköttetést egyik-másik illegális, 1941-ből fennmaradt aktivistával. Géának a feladata, azt hiszem, Novi Sad és környéke volt, az enyém meg, azt hiszem, Zsablya és Titel, meg emitt Palánka járásai. Az összejövétel után szétszéledtünk és meg volt beszélve, hogy hogyan tartjuk az összeköttetést egymással és mikor kerülünk újra össze a következő ülésre a további feladatok megtárgyalására.

1943 nyarán Szerémségből átdobtak Bácskába egy kisebb csoport bácskait meg egy-két szerémségit, azt hiszem tizenvalahány embert, ezeket Bačko-baranjski odrednek neveztük. Ez az odred harcolt 1943 nyarán, kisebb-nagyobb összeütközései voltak, de az ősz bekövetkeztével néhányuknak vissza kellett menniük Szerémségbe, mert nem tudtuk biztosítani a fennmaradásukat. Azt hiszem, hogy a parancsnoka egy zsablyai gyerek volt, az itt maradt Bácskában és közvetlenül utánam, azt hiszem májusban vagy júniusban újabb erősítést és új parancsnokságot kapott ez a bácskai-baranyai odred. A Dulić Đuro, aki 1941-ben lépett be már Belgrádból a partizánhadseregbe, és aztán Szerbiába és Hercegovinába ment, Szlavóniában harcolt, ahol, azt hiszem, divízióparancsnok volt, és

a Vrhovni štab átdobta őt, azt hiszem, júniusban lehetett már, átdobta őt meg egy szerémségi komisszárt Bácskába, és nagyon gyorsan kezdett igazi hadsereggé válni 1944 nyarán.

Hol volt és milyen megbízatással, amikor a Vajdaság felszabadult?

1943 nyarán neveztek ki a tartományi pártvezetőség tagjának. Elküldtek először Bánátba. Csenta meg Perlez, Farkaždin falvak környékén voltam. Egy pár ottani harcossal, akik már előzőleg a szerémségi egységekben harcoltak. A feladatom az volt, hogy próbáljak eljutni az észak- vagy a dél-bánátiakhoz, mert értesítéseink szerint Észak-Bánátban és Dél-Bánátban is – egyik is okrug volt meg a másik is – van már mind tömegesebb szervezkedés azok részéről, akiket 1941-ben nem végeztek ki, illetve nem tartóztattak le. Nekem nem sikerült eljutnom Becskerekig, de viszont közülük, amikor már szeptember vége felé látták, hogy egy új tél előtt állnak, körülbelül 60-70 harcos szervezetten elindult Szerémségbe. Elsősorban azért, hogy összeköttetésbe kerüljenek a tartományi vezetőséggel, másrészt azért is, hogy biztonságba kerüljenek, mert amíg a kukorica lábán volt, addig úgy-ahogy tarthatták magukat. Ekkor megszerveztük az észak-bánáti kerületi pártvezetőséget, és engem is oda küldött a tartományi pártvezetőség instruktorként. December közepéig voltam Bánátban, amikor visszahívtak a tartományi vezetőség megbeszélésére, és nem is mentem vissza, mert sürgősen voltam, hanem Surdukból, ahol a tartományi pártvezetőség székhelye volt, próbálkoztunk a dél-bánátiakhoz eljutni. Nem jutottam el, mert márciusban már szó volt arról, hogy Bácskába kell mennem.

Többször említette már, hogy a legfontosabb dolgokról mindig a legszűkebb körben tárgyaltak, döntöttek. Mit jelentett ez? Ki tartozott a legszűkebb körhöz? Mondjuk Tito, Kardelj...

Tudod már, ki volt. A Politbüro. Például már később is, 1948-ban, az V. kongresszuson megválasztottuk a JKP legális vezetőségét. Én tagja voltam az akkor megválasztott Központi Bizottságnak, de az lényeges dolgokról sohasem tárgyalt olyanképpen, hogy megvitassuk a dolgokat szabad vitában, hanem összeült évente egyszer vagy még ritkábban, és ez volt az egész. A periferikus tagjai a CK-nak, mint én is, soha egy kukkot nem szóltak, nem is kérdezték őket.

No igen, de a Vajdaságban azért végrehajtott egy politikát.

Vajdaság az más. Vajdaságban például én a felszabadulástól egész addig, amíg át nem lettem helyezve Belgrádba 1964-ben vagy mikor, ott én tagja voltam ugyanennek a csúcsnak, csak tartományi nívón. Mert hasonlóan volt a tartományi pártvezetőség is, összeült plenáris ülésre nem tudom hányszor évente, de az élet az úgynevezett büroban vagy titkárságban zajlott, nem tudom, hogy hívtuk azt a 9-10 embert. Ott volt vita, ott születtek a határozatok.

Tartományi szinten ebben a legszűkebb vezetőségben állandóan jelen voltam, és részt vettem egész biztosan elég hatékonyan minden határozat meghozatalánál. Úgyhogy ez, ami téged érdekel, hogy hogy volt ez ott 1945-ben, közvetlenül a felszabadulás után, aztán később is, fogalmam sincs, hogy ez hogy volt.

*Emlékszik-e arra, hogy tértek át az illegális munkáról a legálisra?
Hol volt a felszabadulás pillanatában?*

Említettem már a múltkor, hogy április elsején vagy másodikán jöttem Szerémségből Bácskába, kineveztek Bácska és Baranya pártvezetőségi titkárának, és már nem is tudom, hogy hol ért a felszabadulás, valamelyik faluban, alighanem Šovéban. Mert a felszabadulás előtti utolsó összejövetelünkön (ez a pártvezetőség havonta legalább egyszer összeült, vagy néha többször is, az ülés után ment ki merre látott, olyanképpen, ahogy megbeszéltük) emlékszem, hogy a felszabadulás előtti időben, nem tudom, tíz napig vagy hosszabb ideig Tikvicki Geza volt Novi Sadon és környékén, úgyhogy őt ott érte a felszabadulás.

A felszabadulás után átszerveztük a pártszervezetet olyanképpen, hogy megszűnt a bácska–baranyai pártvezetőség és kerületi (okružni) pártvezetőséget alakítottunk Bácskában is, éppúgy, mint Szerémségben és Bánátban, ott is volt két kerületi vezetőség, Szerémségben kettő és Bácska–Baranyában, amíg Baranyát oda nem csatolták a Horvát Népköztársasághoz, itt három kerületi vezetőség volt, a Novi Sad-i, a szabadkai és a zombori.

A felszabadulás után néhány hónapig tartott a katonai közigazgatás, parallel szervezés volt tulajdonképpen, a katonai közigazgatás és a párt-szervezet is működött, azután a néphatóság és úgyszintén a Népfront. A hatósági szerv tulajdonképpen a katonai közigazgatás volt. Ezek is hasonlóan voltak megszervezve, mint a többi szervezet. Várjál csak, azt hiszem, katonai közigazgatás csak Bácskában volt. Vagy Bánátban is?

Bácska–Bánát–Baranya-i katonai közigazgatás, így hívták.

A báni palotában székelt a Glavna vojna uprava, Rukavina tábornok volt kinevezve komandantnak, Petrović Nikola volt komisszárnak kinevezve, és nem is tudom még ki volt ebben a központi vezetőségben. De mindjárt az első időben kezdtük szervezni a hatósági szerveket is, megalakult vagy megvolt már előbb, Szerémségben volt az első összejövetele a Glavni narodnoosobodilacki odbornak, a Šević volt-e az első elnöke, vagy a Vasa Stajić, nem is tudom már. Vasa Stajić rövidesen meghalt, azt hiszem 1945 elején, nem vagyok ebben biztos. A katonák is úgy szervezkedtek, hogy Novi Sadon volt a központjuk, aztán volt a Komanda područja, a kerületi vezetőség, Novi Sadon, Zomborban, Szabadkán. Bánátban biztos Zrenjaninban meg valószínűleg Pancsován.

Mi volt a beosztása a háború után?

Mivel átszerveződünk pártvonalon, a Novi Sad-i kerületi pártvezetőség titkára lettem, és az orosz gyakorlathoz hasonlóan a kerület központjában levő pártszervezet helyi vezetőségének is titkára volt ugyanaz a személy, tehát én egy pár hónapig, amíg ezt praktizáltuk. Aztán ezt különválasztottuk, én a Novi Sad-i városi pártszervezet titkára voltam és ugyanakkor a kerületi (okružni) komitet titkára is. Mindez aránylag nem sokáig tartott, illetve addig, amíg fel nem számolták a katonai közigazgatást, ez, azt hiszem, 1945 kora tavaszán volt. Akkor a kerületi titkárságot átadtam a Đurica Jojkićnak, és csak mint a tartományi vezetőség tagja működtem. Ennek a bírónak a tagja voltam azelőtt is, a felszabadulástól, amíg titkára voltam a Novi Sad-i kerületi és városi vezetőségnek, de addig a kerületen kívül nem működtem. Miután viszont a kerületi titkárságot átadtam Jojkićnak, akkor hol Zombor környékén kaptam pártfeladatot, hol Szabadka környékén, hol Bánátban, Zrenjaninban, Pancsován, ritkábban Szerémségben.

1944 végén ott volt Újvidéken. Tudott arról, hogy indul a Szabad Vajdaság, hogy lesz magyar újság? Tudott arról, hogy kik tárgyaltak erről, és kik döntöttek így?

Minderről, ahogy már említettem, Novi Sadon is a legszűkebb pártvezetőségi büro tagjai tárgyaltak és határoztak. A pártvezetőség a munkát, hasonlóan, mint fent is, különböző, úgynevezett szektorokban szervezte meg. Volt az agitprop, aztán megszületett hamarosan a szakszervezet, azután a hatósági szerv, a Népfront, volt káderkomisszió, azután volt valami, úgy hívtuk (1945 első vagy második felében), hogy szervezeti titkárság, organizacioni sekretarijat.

Ki döntötte el, hogy Majtényit, Gált kell odatenni?

A szűkebb körű pártvezetőség az agitprop indítványozására. Az agitprop vezetője Stanka Veselinov volt, az első időben egyebet se csinált, hanem e két újság, a *Slobodna Vojvodina* és a *Szabad Vajdaság* megindítását szervezte. A kádereket természetesen úgy szereztük, hogy ki kire emlékszik, hogy újságírással foglalkozott vagy foglalkozhatna. Így került oda a Stafi, a Keck Zsiga, a Majtényi meg nem tudom, kik, így toborzódtak össze egymás javaslatára és az agitprop javaslatára, illetve az agitprop vezetésével. Az agitprop szervezte a nyomda megindítását, a papír beszerzését, ez a legszűkebb kör határozott erről.

Mindnyájan sürgettük, hogy induljon be az újságnyomatás, mert nagyon kellett az írott agitációs eszköz. De hogy éppen karácsony napján jelent meg az első szám... Lehet, hogy megboldogult Keck Zsiga nem mondta ezt Veselinov Stankának, hogy ne éppen karácsony napján induljon, mert mindnyájan azon voltunk, hogy minél hamarabb, közben senki se tudta a szerbek közül, hogy mikor van a katolikus karácsony. Úgyhogy a vajdasági magyar olvasó 1944-ben szent karácsony napján kapta a kezébe az első nyomtatott újságot az új Jugoszláviában. A régi jugós, illetve a Horthy-rezsim újságjai közül egyik sem jelent meg a felszabadulás első napjától kezdve, a *Napló* se, meg nem tudom, mi volt még.

Ekkor folytak a viták a Vajdaság helyzetéről. Arról, hogy mi lesz a Vajdasággal, autonóm tartomány lesz-e, csatlakozik-e Szerbiához, mi lesz Baranyával. Mire emlékszik ebből?

Nem volt tárgyalva tartományi szinten a legszűkebb körben sem, hanem mint ahogy már mondtam, fönt lett megtárgyalva Baranya Horvátországhoz csatolása. Veselinov mint titkár biztosan részt vett ezeken a tárgyalásokon, de hogy hogy folytak ezek a viták, arról fogalmam sincs, és nem is mesélte ezt annak idején. Nem tudom, mesélte-e Isa Jovanovićnak, aki szervezési titkár volt. Ez mind megvolt már, amikor bekövetkezett Veselinov leváltása vagy áthelyezése, nem tudom, minek mondjam, áthelyezése Belgrádba.

Az, hogy Vajdaság autonóm tartomány kell, hogy legyen, valószínűleg még a háború előtt eldőlt, a pártszervezetünk úgy is volt megszervezve, hogy volt tartományi vezetősége Szerbiának és tartományi vezetősége Vajdaságnak is. Egyik is és a másik is közvetlen kapcsolatban volt a jugoszláv központi pártvezetőséggel. A felszabadulás után viszont úgy határoztak odafent, hogy Vajdaság marad mint autonóm tartomány, de a

Szerb Köztársaságon belül. Azt hiszem, sőt egész biztos, hogy határozatot hoztunk, a tartományi Glavni narodnooslobodilački odbor za Vojvodinu határozatot hozott arról a nép nevében, hogy Vajdaságot Szerbia köztársasághoz csatoljuk, és ennek a határozatnak az alapján egy delegációt küldött a tartományi vezetőség Belgrádba, a szerb szkupstina ülésére, amelyen a küldöttség nevében Veselinov bejelentette, hogy igenis Szerbiához óhajtunk csatlakozni. Most hogy dátum szerint ez mikor volt, ezt könnyű megtalálni. Vagy lehet, hogy a Jedinstveni narodnooslobodilački front tartományi vezetősége hozta ezt a határozatot, nem vagyok biztos benne. Mi Vajdaságban, vagy csak Bácskában, azt hiszem, 1945 tavaszán, közvetlenül a katonai közigazgatás felszámolása után rövidesen választásokat szerveztünk, amelyeken meg lett választva a helyi, a járási, a kerületi és a vajdasági narodnooslobodilački odbor. A Szerbiához való csatlakozást lehet, hogy a front hozta, vagy pedig ez az újonnan megválasztott hatósági szerv. Tudom, hogy én is tagja voltam a küldöttségnek, voltunk vagy tizenöt-húszan, már mind megboldogultak, polgárok is, a Moč, aztán a Jegdić, nem tudom, kik még, és persze a kommunisták is.

Akkor nem mutatkozott még semmiféle nézetkülönbség a vajdasági és a szerbiai vezetőség között? Ugyanis felmerült már 1945-ben egyes szerbiai körökben, hogy Szerbia ilyen berendezése lényegében a szerb nép érdekeivel ellentétben áll, hogy Szerbia feldarabolására megy a játék. Ilyen hangok nem voltak?

Nem, ez azt hiszem sokkal később, az 1960-as években, 61–62-ben, amikor alkotmánymódosítások is voltak, azt hiszem, akkor éleződött ki ez. Miloš Minić volt akkor a szerb kormány elnöke, ő a *Borba* hasábjain keresztül is folytatásos cikkekben vitatta azt, hogy kell-e, hogy legyen autonóm tartomány, vagy pedig az egész Szerbia autonóm részlegek nélkül legyen Szerb Népköztársaság. Habár ami a kérdés gazdasági részét illeti, az autonóm tartomány nem volt tulajdonosa semmifajta anyagi alapnak. Az összes pénz – értem ez alatt az alapokat és a büdzsét – Belgrádban volt központosítva, és éppúgy, mint ahogy a szerb kormány osztotta a büdzsé eszközeit Szerbia szűkebb területére, hasonlóan évente megbeszéléssel és sokszor veszekedéssel új év, a költségvetés meghozatala előtt Szerbiában lett meghatározva, hogy kinek mennyi pénze lesz. A tartományi párt- és hatósági vezetőség tulajdonképpen semmi autonóm határozatot nem hozott és nem hozhatott, mert mindent megtárgyaltunk, illetve mindent megparancsoltak fentről, a köztársaság vezetőségéből. Így volt ez.

■■■

Mikor hallott először arról, hogy valamiféle feszültség, konfliktus van Tito és Sztálin között?

Erről fogalmunk se volt mindaddig, amíg nem kaptuk meg az első írott anyagokat feldolgozásra. Először fent Belgrádban, aztán tartományi, aztán kerületi szinten, és aztán ment tovább, végül minden alapszervezet ülésén felolvasták, és mindenkinek a tudomására hozták a levelek tartalmát.

Előtte egyetlen szó se esett erről?

Nem tudtunk erről semmit. Azt hiszem, csak egész fönt, illetve fönt is valószínűleg csak Tito és a legszűkebb vezetőségi tagok tudtak erről.

■■■